

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

КОНДРАЦЬКА Галина Дмитрівна

УДК 372.8 [79+331.4]

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ДО ВИКЛАДАННЯ ОСНОВ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Тернопіль - 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському національному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

Доктор педагогічних наук, професор
Кошманова Тетяна Сергіївна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка, професор кафедри
педагогіки.

Офіційні опоненти:

Доктор педагогічних наук, доцент
Сущенко Людмила Петрівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, завідувач
кафедри фізичної реабілітації;

Кандидат педагогічних наук, доцент
Зубалій Микола Дмитрович,
Інститут проблем виховання АПН
України, завідувач лабораторії фізичного
розвитку.

Провідна установа:

Волинський державний університет імені
Лесі Українки, кафедра педагогіки,
Міністерство освіти і науки України,
м.Луцьк.

Захист відбудеться 26 травня 2005 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 2.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 2.

Автореферат розісланий « 25 » квітня 2005 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Чайка В.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Перед системою професійної освіти України постали нові завдання, зумовлені підвищенням ролі особистості учителя як фахівця і громадянина в нових економічних умовах. Інтеграційні процеси у європейській вищій освіті, розпочаті Болонською Конвенцією (1999) і розвинуті у Берлінській Декларації (грудень 2003), акцентували необхідність пошуку спільних стандартів підготовки фахівців у вищих закладах освіти.

Велике занепокоєння викликає і стан здоров'я молодого покоління. Майже 90% дітей, школярів, студентів мають проблеми зі здоров'ям, у 60% дітей і підлітків діагностують різноманітні дефекти фізичного розвитку, понад 50% мають незадовільну фізичну підготовку. Аналіз причин та передумов виникнення травм у дітей дає змогу стверджувати необхідність вивчення дисципліни „Основи безпеки життєдіяльності”. Це вимагає перегляду змісту і форм навчання, орієнтації педагогічної освіти на особистість учителя та учнів, на їх всебічний розвиток і дбайливе ставлення до власного здоров'я, запровадження нових технологій навчання, які забезпечували б високу якість підготовки випускників вищих закладів освіти до виконання професійних обов'язків.

Вихідні концептуальні положення щодо змісту й організації педагогічної освіти наголошують на принципах відповідності підготовки учителів потребам особи і суспільства, ведуть до становлення громадянської держави та сприяють активному способу життя педагогів, студентів та учнів. Все більш значущим та необхідним стає навчальний предмет з основ безпеки життєдіяльності, правовим підґрунтям запровадження якого у системі освіти стало затвердження Постанови Кабінету Міністрів України від 5 серпня 1998 року № 1239.

Сьогодні безпека життєдіяльності є запорукою формування культури здоров'я учнівської молоді, навичок здорового способу життя і безпечної активності в різноманітних життєвих ситуаціях. Освіта та виховання у сфері безпеки життєдіяльності покликані сформувати знання і мислення, необхідні для прийняття обґрунтованих рішень щодо людини, сім'ї, суспільства, держави.

За висновками учених, тенденція до погіршення здоров'я, спричинена несприятливими соціально-економічними умовами пострадянського і перехідного періодів, заповнення суспільства негативною рекламою, пропагування сумнівних товарів, шкідливих звичок і нездорового способу життя у більшості дітей, підлітків, студентів створює загрозу для нації (М.Амосов, В.Дімов, К.Івасюк, В.Сніжко). Аналіз науково-методичної літератури дозволяє виокремити значення проблеми формування потреби здорового способу життя у студентів та учнів як однієї з актуальних завдань сучасної освіти.

У психолого-педагогічній науці проблема формування потреби здорового способу життя школярів досліджувалася в різних напрямках. Так, вивченням сутності здорового способу життя займалися В.Бобрицька, В.Василенко, В.Грушко, В.Кузьменко, практичний аспект формування здорового способу життя школярів висвітлено в працях Г.Власюк, Г.Голобородько, М.Зубалій, Д.Касенок, С.Лапаєнко, С.Свириденко, А.Турчак.

Окремі теоретичні та методологічні основи професійної підготовки учителів в окресленому контексті відображено у працях Т.Кошманової, І.Поташнюк, Т.Осипової, Л.Сущенко, Б.Шияна.

У дослідженнях Ю.Колязіна, С.Страшко, Т.Петухової основну увагу приділено теоретико-методичним основам забезпечення навчального процесу з дисципліни “Основи безпеки життєдіяльності людини” в педагогічних навчальних закладах. Питання підготовки фахівців з основ безпеки життєдіяльності з'ясовували також В.Кузнєцов, В.Лапін, В.Мухін, Л.Сидорчук, Є.Чернишова. Історію підготовки учителів фізичної культури вивчали Д.Латишина, А.Скворцов, В.Столбов, однак у науковому та теоретичному аспектах питання підготовки учителя фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності в Україні концептуально не вивчалися.

Дослідження учених переконливо свідчать про важливість поставлених питань для сучасного етапу розвитку педагогічної науки, зумовленого потребами особи і суспільства. Однак, методика викладання предмета “Основи безпеки життєдіяльності” ще не посідає належного місця у практиці підготовки вчителів.

Основною групою вчителів-предметників, які з найменшими економічними витратами для суспільства можуть оптимально сприяти реалізації мети, є учителі фізичної культури загальноосвітніх шкіл.

Актуальність нашого дослідження зумовлена, з одного боку, об'єктивними потребами суспільства у висококваліфікованих викладачах, які здатні сформулювати в учнів потребу шанобливого ставлення до себе, до свого здоров'я, а з іншого – відсутністю науково-обґрунтованого навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх учителів фізичної культури до викладання цього предмета.

Актуальність проблеми, її недостатня науково-методична розробленість та низька ефективність вирішення поставлених питань у практиці загальноосвітніх шкіл, їх неповне теоретичне обґрунтування й потреби практики зумовили вибір теми нашої дисертаційної роботи “Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності в загальноосвітній школі”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Львівського національного університету імені Івана Франка як складова наукової теми: “Філософсько-методологічні, організаційно-методичні та історико-педагогічні аспекти підготовки педагогічних кадрів в умовах класичного університету в Україні та за кордоном” (номер державної реєстрації 0103И005953, термін виконання 2002-2004 рр.). Тема дисертації затверджена Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протоколом №24/4 від 25 квітня 2001 р.) та узгоджена Радою з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протоколом № 9 від 27 листопада 2001р.).

Об'єкт дослідження - професійна підготовка учителів з основ безпеки життєдіяльності в умовах вищого навчального закладу.

Предмет дослідження – зміст і методика підготовки майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності в загальноосвітніх закладах.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні змісту і методики підготовки майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності у загальноосвітніх школах.

Мету роботи конкретизовано у таких її завданнях:

1. Виявити та обґрунтувати специфіку і стан підготовки учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності.
2. Обґрунтувати модель підготовки студентів – майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності в загальноосвітній школі;
3. На основі створеної моделі експериментально перевірити зміст і методику професійної підготовки вчителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять загальнотеоретичні й методологічні принципи наукового пізнання і теорії навчання, які відображають процес формування всебічно розвинутої здорової особистості; основні положення комплексного підходу як методологічного способу пізнання педагогічних процесів, а також концептуальні положення розвивального підходу до підготовки фахівця. У процесі науково-педагогічного пошуку було враховано основні положення дидактики вищої школи, педагогіки професійної освіти, Державної національної програми “Освіта” (Україна ХХІ ст.), Закону України “Про освіту”, цільової комплексної програми “Фізичне виховання - здоров’я нації”, концепції “Безпека життя і діяльності людини” від 12.03.2001р., концепції розвитку “Фізична культура і здоров’я” від 15.05.2002р, а також стандарти вищої освіти, розроблені в основних документах Болонської Конвенції (1999) та Берлінської Декларації (2003).

Дослідження здійснювалося упродовж п’яти етапів 1998-2003рр.

На першому етапі - діагностичному (1998-1999 рр.) – визначено напрями та підходи проблеми дослідження, з’ясовано сутність безпеки життєдіяльності як потреби особистості у збереженні здоров’я і формуванні здорового способу життя, вивчено стан підготовки фахівців фізичної культури та обґрунтовано актуальність проблеми, проведено констатуючий етап експериментального дослідження.

На другому етапі – прогностичному (1999-2000 рр.). – проаналізовано стан підготовки фахівців з основ безпеки життєдіяльності.

На третьому етапі – організаційному (2000-2001 рр.) – розроблено та обґрунтовано модель підготовки майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності та зміст програми спецкурсу “Теорія та методика викладання дисципліни “Основи безпеки життєдіяльності””.

На четвертому етапі - практичному (2001-2002 рр.) – проведено формуючий експеримент, впроваджено теоретичні та практичні результати у навчальний процес вищих і середніх навчальних закладів освіти.

На п'ятому етапі – узагальнюючому (2003 р.) – оброблено і узагальнено результати формуючого експерименту; осмислено теоретичне і практичне значення здійсненого науково-педагогічного пошуку; сформульовано загальні висновки; завершено написання і оформлення тексту дисертації та автореферату.

На різних етапах дослідження використовувався комплекс взаємопов'язаних теоретичних та емпіричних **методів дослідження:**

- з теоретичних використано аналіз, порівняння, синтез, систематизацію, узагальнення, моделювання для встановлення стану підготовки фахівців з основ безпеки життєдіяльності, а також для розробки моделі підготовки учителя з основ безпеки життєдіяльності на факультетах фізичного виховання;
- з емпіричних методів – педагогічне спостереження, анкетування, бесіди, інтерв'ювання, тестування, опитування, дискусії, самооцінка для вивчення та діагностики готовності майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності, для визначення достовірності одержаних результатів, а також для якісної та кількісної перевірки отриманих даних були застосовані статистичні методи; провідним методом був педагогічний експеримент, що охоплював констатуючий та формуючий етапи.

Експериментальною базою дослідження були: Львівський інститут фізичної культури, факультет фізичного виховання Прикарпатського національного університету імені В.Стефаника, ЗОШ № 38 м. Одеси, ЗОШ № 83 м. Львова, ЗОШ № 2, 14, 16 м. Дрогобича.

Загалом у дослідженні брали участь 34 викладачі, 250 студентів вищих навчальних закладів та 300 учнів загальноосвітніх шкіл.

Наукова новизна та теоретичне значення роботи полягає в тому, що: вперше розроблено та науково обґрунтовано модель підготовки майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності, яка включає мету, принципи, види знань, зміст основою якого є програма спецкурсу “Теорія та методика викладання дисципліни “Основи безпеки життєдіяльності”, форми, методи, умови підготовки (психолого-педагогічні та організаційно-методичні), критерії оцінювання готовності студентів (ціннісно-мотиваційний, інформаційно-когнітивний, особистісно-вольовий, рефлексивно-операційний); на основі комплексного дослідження процесу підготовки учителів фізичної культури та основ безпеки життєдіяльності доведено доцільність підготовки майбутніх учителів фізичної культури до викладання предмету “Основи безпеки життєдіяльності” в загальноосвітніх школах; основу специфіки та ефективності підготовки складає глибоке вивчення циклу медико-біологічних дисциплін, які підвищують якість знань учителів для викладання основ безпеки життєдіяльності; виокремлено етапи підготовки учителів до викладання цього предмету (загально-гуманітарний, професійний, практичний); визначено напрями підготовки учителів фізичної культури до викладання безпеки життєдіяльності (валеологічний, гігієнічний, педагогічно-просвітницький); уточнено підходи, які сприятимуть розв’язанню поставленої проблеми (корекційно-педагогічний та оздоровчо-пропагандистський).

Практична значущість дослідження визначається розробкою програми та впровадженням у практику підготовки майбутніх учителів фізичної культури спецкурсу “Теорія та методика викладання дисципліни “Основи безпеки життєдіяльності”, створення методичного забезпечення для його вивчення у вищих педагогічних навчальних закладах.

Результати дослідження впроваджені у навчально-виховний процес Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І.Франка (акт про впровадження №183 від 12.03.2003 р.), Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (акт про впровадження №270 від

25.03.2003 р.), Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету (акт про впровадження № 49/06-00 від 15.10.2003р.).

Вірогідність одержаних результатів забезпечується методологічним та теоретичним обґрунтуванням його вихідних положень, використанням комплексу взаємопов'язаних методів дослідження, достатнім обсягом і репрезентативністю вибірки, експериментальною перевіркою та впровадженням результатів дослідження в практику підготовки учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати роботи розглянуто на засіданнях кафедри педагогіки Львівського національного університету ім. І.Франка; під час проведення міжнародних наукових конференцій: “Молода спортивна наука України” (Львів, 2001, 2002, 2003, 2004), “Викладач і студент у системі вищої освіти: проблеми діалогу, співпраці і взаємодії” (Львів, 2003) “Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи” (Дрогобич 2001, 2003); на Всеукраїнських науково-практичних конференціях “Актуальні проблеми валеологічної освіти” (Кіровограда, 1999), (Івано-Франківськ, 2000); на науково-методичній конференції “Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика” (Київ, 2003), на міжрегіональній науково-практичній конференції “Актуальні проблеми організації фізичного виховання студентської та учнівської молоді Львівщини” (Львів 2002). Апробація результатів науково-педагогічного пошуку здійснювалася також шляхом обміну досвідом під час проведення відкритих занять, виховних заходів, упровадження моделі в навчальний процес вищих навчальних закладів.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано у 15 наукових працях, 5 статей у фахових збірниках, 5 - у матеріалах науково-практичних конференцій, 3 - у тезах науково-практичних конференцій та 2 - у збірках наукових праць. Загальний обсяг опублікованих праць становить 1,6 друкованих аркушів.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів і загальних висновків, списку використаних джерел (182

джерела, із них 16 іноземними мовами) і додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 294 сторінки друкованого тексту, з яких 160 сторінок основного тексту. Робота містить 8 таблиць, 9 рисунків, а також 22 додатки на 119 сторінках; 6 таблиць на 22 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** дисертації обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання роботи, схарактеризовано напрями та підходи поставленої проблеми, методи та джерельну базу дослідження; розкрито її наукову новизну, теоретичне і практичне значення, подано відомості про експериментальну базу, викладено дані про апробацію та практичне впровадження результатів дослідження.

У першому розділі **“Підготовка вчителя фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності як педагогічна проблема”** розкрито напрями та підходи у підготовці майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності в загальноосвітній школі, здійснено констатуючий етап дослідження. Доведено важливість проблеми збереження здорового способу життя, про що наголошувалося упродовж розвитку вітчизняної та зарубіжної історії педагогічної науки. Особливої актуальності вона набула наприкінці ХХ ст. і на сьогодні є однією з основних педагогічних проблем міжнародного рівня. Розглянуто стан підготовки учителів фізкультури до викладання основ безпеки життєдіяльності.

Еволюція процесу підготовки фахівців з основ безпеки життєдіяльності спостерігається впродовж 1995 – 2003 рр. Саме ринкові та соціальні чинники є найважливішими показниками у виборі бази для підготовки конкурентноспроможного фахівця. У дисертаційному дослідженні розкрито напрями та підходи у підготовці учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності.

Валеологічний напрям створює ґрунт до розгляду проблеми безпеки життєдіяльності як чинника збереження здоров'я і формування здорового способу життя людини в суспільстві. Праці В.Балушка, С.Гайдучка, О.Мельничук

наголошують на важливості потреби формування навичок здорового способу життя для розвитку здорового покоління.

Гігієнічний напрям (І.Короп, М.Пушкар, В.Ягодинський) дав змогу визначити доцільність підготовки учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності в загальноосвітній школі.

Педагогічно-просвітницький напрям дозволяє простежити зміну ставлення освітньої системи до питань здоров'я та здорового способу життя як одного з аспектів безпеки життєдіяльності. У дослідженнях В.Джигирей, В.Жидецького, Є.Желібо, Ю.Островерха, Т.Петухової спостерігається пошук і вивчення активних методів підвищення педагогічної підготовки з формування потреби безпеки життєдіяльності.

Вивчення наукових робіт М.Зубалій, В.Кузьменко, Г.Осипової, І.Поташнюк, Л.Сущенко, дозволило виділити корекційно-педагогічний і оздоровчо-пропагандистський підходи у підготовці учителів до викладання предмета “Основи безпеки життєдіяльності”. Це допомогло зрозуміти, що процес навчання за новими стандартами педагогічної освіти створює умови для розвитку підготовки до викладання основ безпеки життєдіяльності як фахівців з валеології та основ медичних знань, так і майбутніх учителів фізичної культури.

У дослідженні схарактеризовано рівень знань респондентів до формування потреби здорового способу життя: низький, середній, високий. Констатуючий експеримент дав змогу встановити, що переважна більшість людей має середній і низький рівень знань з формування потреби здорового способу життя. В цьому експериментальному дослідженні брали участь викладачі, студенти і школярі. Дослідження проводилося у вищих навчальних закладах міст Львова, Івано-Франківська, Дрогобича та середніх школах цих міст. Сутність констатуючого експерименту полягала у педагогічному спостереженні, опитуванні, анкетуванні та тестуванні учителів та учнів. Результати опитування свідчать, що 29% школярів мають низький рівень методичних знань з предмету “Основи безпеки життєдіяльності”, 43% - середній рівень, і лише 28% респондентів мають високий рівень знань. Як свідчать результати опитування викладачів, 53% із них вважають

безпеку життєдіяльності людини оздоровчо-профілактичним напрямком, 20% вважають цю дисципліну гуманітарно-технічного спрямування, 27% схиляються до думки, що це є предмет для загального ознайомлення. Аналіз результатів спостережень, бесід, дискусій опитувань школярів і викладачів свідчить про низький рівень знань з формування потреби бережливого ставлення до себе і власного здоров'я, про несформованість індивідуальної адаптації до навколишнього середовища.

Констатуючий експеримент також дав змогу встановити рівень знань студентів експериментальної та контрольної груп відповідно до їх освітньо-кваліфікаційного рівня. В результаті тестування було виявлено, що в експериментальній групі 29% студентів мають низький рівень теоретичних знань з основ безпеки життєдіяльності, 43% - середній, 28% - високий рівень. У контрольній – відповідно 26%, 36% та 38%. Отже, аналіз результатів опитування, анкетування, тестування студентів дозволяє стверджувати, що їх знання з основ безпеки життєдіяльності знаходяться на середньому рівні. Це дає підставу готувати фахівців з основ безпеки життєдіяльності на факультетах фізичного виховання, які своїми знаннями, уміннями і навичками зможуть сформуванати потребу здорового способу життя для безпеки життєдіяльності школярів, студентів і самих викладачів.

У другому розділі **“Зміст підготовки вчителя фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності”** теоретично обґрунтовано зміст підготовки учителів фізичної культури та безпеки життєдіяльності; науково обґрунтовано модель підготовки учителів фізичної культури в основу якої покладено програму спецкурсу **“Теорія та методика викладання дисципліни “Основи безпеки життєдіяльності”**; розроблено критерії оцінювання готовності майбутніх вчителів до викладання безпеки життєдіяльності.

На основі аналізу навчальних планів і програм, за якими готують вчителів з основ безпеки життєдіяльності, підручників з цієї дисципліни, встановлено, що студенти інженерно-педагогічного, фізико-математичного та хімічного факультетів мають високий рівень знань з безпеки поведінки в побутових умовах, вивчають класифікацію природних небезпек та стихійних лих, вплив хімічних речовин на

організм людини, про заходи та засоби від природних небезпек. Це є передумовою для ознайомлення школярів з такими розділами, які охоплюють питання небезпечних ситуацій у природньому і техногенному середовищі, громадянської безпеки, що вивчається у 9-11 класах. Водночас, основу змісту шкільного предмета “Основи безпеки життєдіяльності” в 1-4, 5-8 класах, становить розділ “Формування здорового способу життя в школі, сім’ї, на вулиці”. Оскільки студенти факультетів фізичного виховання мають глибокі знання з дисциплін (анатомії, фізіології, валеології, теорії та методики фізичного виховання), що в свою чергу є основою глибокого розуміння основних положень безпеки життєдіяльності людини. Зазначені підходи враховано нами при розробці моделі підготовки учителів до викладання основ безпеки життєдіяльності.

Також враховано можливості вищої школи, яка реалізує свої вимоги у відповідних професійно-педагогічних знаннях учителів, їх уміннях та навичках, зумовлених потребами учнів і цілого суспільства. Модель – це змістовно представлена і матеріально реалізована система, яка адекватно відображає предмет дослідження. В процесі розробки моделі визначено етапи підготовки учителя до викладання безпеки життєдіяльності (загально-гуманітарний – передбачає вплив видів знань на підготовку учителя, професійний – зміст і методику викладання, практичний – скерований на формування практичних умінь)(див. рис.1).

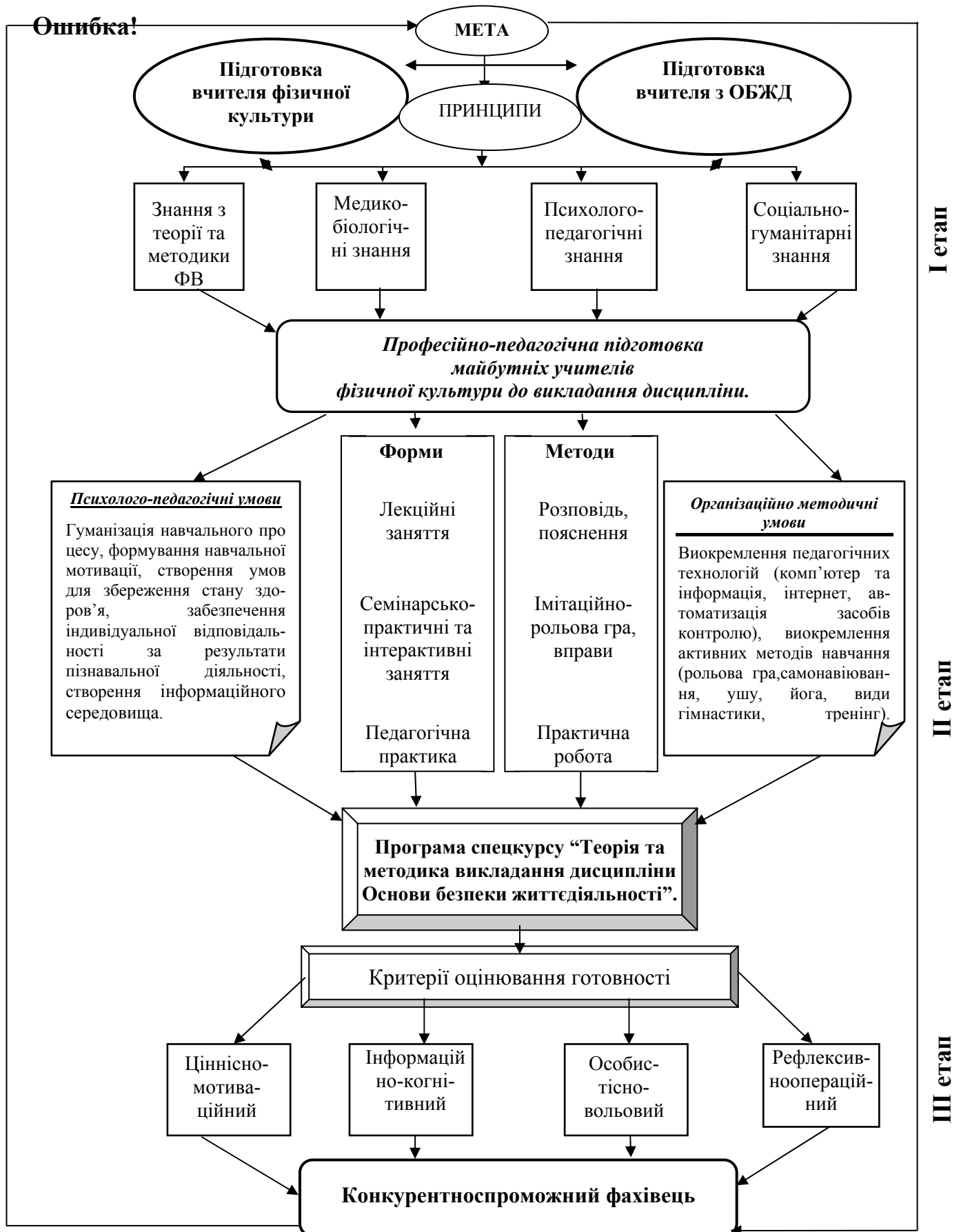

Рис.1. Модель професійної підготовки вчителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності.

Основою підготовки учителів фізичної культури до викладання є впровадження спецкурсу, який побудований на сучасних принципах (науковість змісту навчання, системний та індивідуальний підхід, практична спрямованість навчання, неперервне вдосконалення змісту навчання), реалізація таких вимог впливає на структурування професійної-педагогічної підготовки майбутніх фахівців до викладання предмету “Основи безпеки життєдіяльності” в загальноосвітніх школах. Зміст спецкурсу забезпечує формування системи знань та пов’язаних з ними практичних умінь і навичок, якими повинні оволодіти учителі безпеки життєдіяльності. Для перевірки сформованості методичних умінь до викладання розроблено критерії оцінювання готовності майбутніх учителів фізичної культури з основ безпеки життєдіяльності (ціннісно-мотиваційний, інформаційно-когнітивний, особистісно-вольовий, рефлексивно-операційний).

При підготовці учителя фізичної культури до викладання безпеки життєдіяльності було враховано: психолого-педагогічні та організаційно-методичні умови забезпечення навчання; ефективність проведення навчання за схемою: лекція – семінар – практичне заняття; перевагу використання інтерактивних методик навчання, які урізноманітнювали б зміст викладання предмета в загальноосвітній школі.

У третьому розділі **“Експериментальне дослідження ефективності підготовки майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності”** розроблено та обґрунтовано діагностичний інструментарій і здійснено інтерпретацію одержаних результатів, перевірено підготовку учителів з основ безпеки життєдіяльності та майбутніх учителів фізичної культури до викладання предмету “Основи безпеки життєдіяльності” в загальноосвітній школі.

Експериментальна перевірка ефективності підготовки здійснювалася в процесі порівняння якості знань студентів, які вивчали дисципліну “Основи безпеки життєдіяльності з методикою викладання” і майбутніх учителів з фізичної культури, які вивчали безпеку життєдіяльності в системі загальних дисциплін, зокрема для

розширення змісту до цього курсу було запропоновано спецкурс "Теорія та методика викладання дисципліни "Основи безпеки життєдіяльності".

Для експерименту було відібрано експериментальні та контрольні групи студентів з приблизно однаковим складом і вихідним рівнем якості знань. Всього у формуючому експерименті взяли участь 250 студентів (75 в експериментальних і 175 в контрольних групах).

Формуючий етап дослідження передбачав послідовне проходження трьох етапів дослідження: діагностичного, практичного, узагальнюючого. Експериментальне дослідження дало змогу відстежити ефективність підготовки авторською методикою, яка на відміну від традиційної пропонує організовувати заняття у формі лекційних, семінарсько-практичних та інтерактивних занять, педагогічної практики, використовуючи методику проведення імітаційно-рольових ігор, практичних робіт, вправ, застосовуючи різні засоби фізичного виховання (комплекси фізичних вправ, вправи з гімнастики, різні види гри, ушу, йоги, засоби для загартування організму).

З метою забезпечення сприятливих умов для навчально-пізнавальної діяльності студентів в процесі вивчення дисципліни "Основи безпеки життєдіяльності з методикою викладання" передбачено таку послідовність етапів: 1) формулювання і розподіл навчальних завдань; 2) інструктаж студентів; 3) поточний контроль за роботою груп; 4) оцінка якості знань студентів; 5) перевірка вироблених умінь та навичок під час проходження педагогічної практики.

Формуючий експеримент засвідчив, що одним із завдань під час підготовки майбутніх учителів з безпеки життєдіяльності є закріплення знань, вмінь та навичок формування потреби здорового способу життя для безпеки життєдіяльності в суспільстві. Результати експериментального дослідження показують, що підготовка учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності сприяє підвищенню пізнавальної активності студентів, структурно перебудовує їх навчальну мотивацію. У зв'язку з цим на початку формуючого експерименту (діагностичний етап) було визначено показники якості знань студентів, які у КГ становили 44, 48, 52%, і були вищими, ніж у студентів ЕГ (40, 48, 52%), оскільки студенти контрольних груп вивчали "Основи безпеки життєдіяльності з методикою

викладання”. На практичному етапі якість знань у КГ підвищилась тільки до 56, 60, 68 %, суттєво покращилась ЕГ до 72, 76, 80 %. На третьому узагальнюючому етапі опитування необхідно відзначити, що якість знань студентів КГ підвищилась до 64, 68 72%, а ЕГ до 80-84%.

Отримані результати доводять, що за період проведення формуючого експерименту в експериментальних групах зменшився відсоток студентів з низьким рівнем знань з дисципліни “Основи безпеки життєдіяльності”. Для підтвердження фахових знань та умінь студентам була запропонована педагогічна практика в загальноосвітніх школах. Під час проходження педагогічної практики визначався рівень методичних умінь студентів до проведення різних форм уроків (імітаційно-рольових) з використанням фізичних вправ, народних рухливих ігор, йоги, тренінгів, самонавіювання, до викладання предмета “Основи безпеки життєдіяльності”. На початку педагогічної практики тільки 45% студентів експериментальних і 40% контрольних груп мали високий рівень умінь до викладання основи безпеки життєдіяльності. Під час практики 67,8% студентів ЕГ і 40,4% студентів КГ покращили свої методичні вміння викладання предмету. На завершальному етапі педагогічної практики у 85,6% студентів ЕГ і 55,5% студентів КГ виявлено професійно-педагогічні знання, вміння та навички до викладання предмета ОБЖД (див. рис.2).

Ефективність розробленої методики визначалася шляхом вимірювання таких показників: 1) середнього балу; 2) якості знань; 3) рівня методичних умінь. Середній бал успішності студентів на

діагностичному етапі КГ – 3,56; 3,72; 3,76; 3,68;

ЕГ – 3,68; 3,76; 3,48;

практичному етапі КГ – 3,72; 3,76; 3,80; 3,84;

ЕГ – 4,20; 4,12; 4,08;

узагальнюючому етапі КГ – 3,80; 3,88; 3,92;

ЕГ – 4,24; 4,16; 4,28.

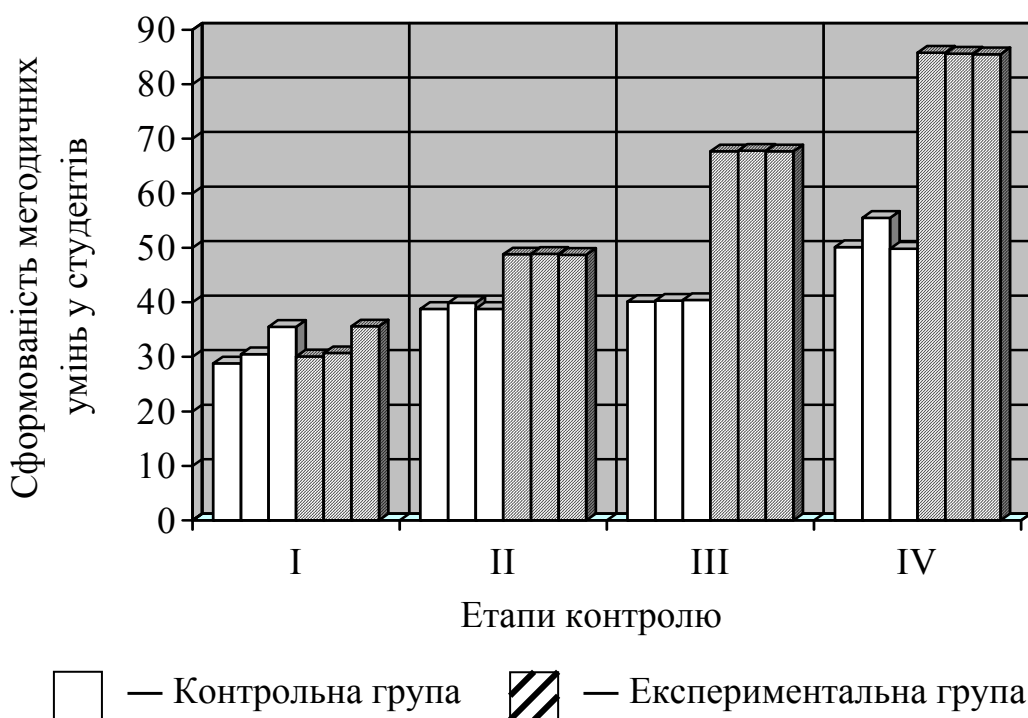

Рис.2. Порівняння показників сформованості методичних умінь у студентів експериментальних і контрольних груп під час проходження педагогічної практики в загальноосвітніх школах.

Порівняння одержаних результатів формуючого експерименту показало, що різниця сформованості якості знань у перших парах становить 8, 12, 16%, у других парах 12, 8, 8 % на користь експериментальних груп і в третій експериментальній парі переважає на 12%. Фактичне значення t – критерію Стьюдента і F - критерію Фішера-Снедекора було вищим за розрахункове. Це вказує на значущість одержаних результатів і підтверджує припущення, що методика запропонована автором є ефективнішою. У дисертації з ймовірністю 0,95 (95%) підтверджено ефективність підготовки учителів фізичної культури до викладання безпеки життєдіяльності за запропонованою нами методикою.

Отже, одержані результати свідчать про ефективність запропонованої методики підготовки майбутніх учителів фізичної культури до викладання предмету “Основи безпеки життєдіяльності” в загальноосвітніх школах, що дало змогу сформулювати загальні висновки.

ВИСНОВКИ

1. Дослідження, проведені у 90-х рр. ХХ ст., зумовили необхідність введення в шкільні навчальні плани предмета “Основи безпеки життєдіяльності”. Одним із шляхів підготовки майбутніх учителів фізичної культури до викладання безпеки життєдіяльності є паралельна підготовка учителів окремих спеціальностей, зокрема трудового навчання, фізики, хімії, з наступним присвоєнням їм додаткової кваліфікації учитель з основ безпеки життєдіяльності. В процесі дослідження встановлено, що валеологічний напрямок виокремлює роль фізичного виховання у формуванні потреби здорового способу життя як одного з основних аспектів безпеки життєдіяльності; гігієнічний наголошує про необхідність використання у підготовці майбутніх учителів системи психотренінгових вправ; педагогічно-просвітницький пропонує просвіту учнів та їх батьків. Вивчення напрямків розвитку поставленої проблеми показало, що зміст, форми і методи підготовки учителів фізичної культури відповідають вимогам шкільної програми навчального предмета “Основи безпеки життєдіяльності”. Встановлено, що корекційно-педагогічний та оздоровчо-пропагандистський підходи дають змогу адекватно підготувати учителів фізичної культури до викладання основних аспектів безпеки життєдіяльності і забезпечуть формування високого рівня мотивації навчальної діяльності студентів.

2. Результати аналізу процесу підготовки учителів фізичної культури свідчать, що її специфіка полягає в: 1) ґрунтовному вивченні анатомії, фізіології, валеології, теорії та методики фізичного виховання, що забезпечить усвідомлення потреби здорового способу життя; 2) міжпредметні зв'язки сприяють глибокому вивченню сутності потреби у школярів; 3) знання процесу виконання вправ у високоінтенсивних режимах допоможе підготувати учнів до стресових ситуацій; 4) вивчення фізіологічних механізмів забезпечує учителів високим рівнем знань по запобіганню різного роду залежностей у дітей. Встановлено, що студенти інших спеціальностей не мають можливостей глибоко вивчати такі важливі проблеми основ безпеки життєдіяльності людини як формування потреби здорового способу життя, навичок берегти і цінувати життя, захищати своє здоров'я і здоров'я людей. На основі констатуючого експерименту доведено, що переважна більшість учнів

(29%), викладачів (47%), студентів (29% експериментальної і 26% контрольної групи) мають низький рівень знань про формування потреби здорового способу життя для безпеки життєдіяльності в суспільстві.

3. Ефективність підготовки майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності забезпечується визначенням змісту, який структуровано на емпіричний, теоретичний, практичний компоненти. Проаналізовано навчальні плани, навчальні програми, методичні рекомендації, підручники з підготовки учителів до викладання безпеки життєдіяльності. Доведено, що медико-біологічні знання є основою глибокого розуміння основних положень викладання предмету “Основи безпеки життєдіяльності” в загальноосвітніх школах.

4. Розроблено модель, яка охоплює мету, принципи, види знань, зміст основою якого є програма спецкурсу “Теорія та методика викладання дисципліни “Основи безпеки життєдіяльності”, форми, методи, умови підготовки (психолого-педагогічні та організаційно-методичні, критерії оцінювання готовності студентів (ціннісно-мотиваційний, інформаційно-когнітивний, особистісно-вольовий, рефлексивно-операційний). Реалізація моделі проходить у три етапи. Перший етап – загально-гуманітарний. Він передбачає формування видів знань, які об’єднують підготовку учителя фізичної культури і основ безпеки життєдіяльності. Другий етап – професійний, розкриває зміст і методіку викладання основ безпеки життєдіяльності. Третій етап – практичний, спрямований на формування методичних умінь студентів під час педагогічної практики, з використанням критеріїв оцінювання готовності до викладання безпеки життєдіяльності. Послідовність і взаємозв’язок основних етапів забезпечить підготовку конкурентноспроможність фахівця.

5. З’ясовано, що для формування мотивації навчальної діяльності студентів факультету фізичного виховання до викладання предмета “Основи безпеки життєдіяльності” необхідно використовувати індивідуальні і групові форми роботи, передбачати різні способи розв’язання ситуацій, надавати можливість для активного використання наявних знань і спонукати до творчого мислення, пошуку нових знань і способів дій, утворювати різні ситуації та залучати студентів до спільного пошуку розв’язку, надавати можливість використовувати життєвий досвід, інформацію,

здобуту з різних джерел. Вагомий внесок зроблено при впровадженні в навчальний процес спецкурсу “Теорія та методика викладання дисципліни “Основи безпеки життєдіяльності”. Для підвищення рівня підготовленості студентів до викладання безпеки життєдіяльності доцільно використовувати інтерактивні методики (диспути, дискусії, тренінги, засоби фізичної культури). Створене та апробоване навчально-методичне забезпечення сприяє успішному формуванню у студентів готовності до цієї діяльності і підвищує якість професійно-педагогічної підготовки вчителя у вищих навчальних закладах.

6. Ефективність запропонованої методики перевірено експериментально шляхом її апробації у вищих навчальних закладах України. Дослідження ефективності запропонованої методики здійснено методом вибіркового спостереження за допомогою параметричних методів перевірки статистичних гіпотез. Ефективність експериментальної методики підтверджена достовірно вищим рівнем сформованості знань, умінь та навичок студентів експериментальних груп. Зокрема на третьому узагальнюючому етапі різниця у якості знань студентів контрольних та експериментальних груп у перших парах досягає до 8, 12, 16%, у других парах 12, 8, 8 % і у третій експериментальній парі переважає на 12% у користь експериментальних груп.

7. Формуючий експеримент підтвердив ефективність розробленої методики підготовки вчителів фізичної культури до викладання предмета “Основи безпеки життєдіяльності” в загальноосвітній школі. Про доцільність підготовки студентів на факультетах фізичного виховання до викладання „Основ безпеки життєдіяльності” свідчать показники якості знань, які на початковому рівні є кращими у студентів КГ і становлять 44, 48, 52%, ЕГ 40, 48, 52% , на II етапі опитування якість знань суттєво покращилась – 72, 76, 80% у студентів експериментальних груп, а у контрольних тільки 56, 60, 72% і на III етапі в експериментальних групах зросла до 80-84%, а у контрольних – до 64, 68, 72%. Дослідження підтверджує, що використання інтерактивних методик та нетрадиційних форм роботи (імітаційно-рольова гра) мають позитивний вплив на формування професійної готовності майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх питань досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання підготовки вчителів до організації здорового способу життя як одного з основних аспектів безпеки життєдіяльності учнів у громадах, групах продовженого дня та родин.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кондрацька Г.Д. Здоровий спосіб життя школярів як педагогічна проблема Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2001. – Вип. 15,42. – С. 143-147.
2. Кондрацька Г.Д. Формування потреби здорового способу життя учнів на уроках основ безпеки життєдіяльності у загальноосвітніх закладах. Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2002. Вип. 16. – Ч.1. – С. 186-292.
3. Кондрацька Г. Д. Підготовка вчителів фізичної культури до формування потреби здорового способу життя учнів протягом викладання основ безпеки життєдіяльності у загальноосвітніх закладах /Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова //Укл. П.В.Дмитренко, Л.Л.Макаренко. – К.: НПУ, 2002. – Випуск 47. – С. 94-99.
4. Кондрацька Г.Д. Модель підготовки вчителя фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Зб. наук. пр. за ред. Ярмакова С.С. – Харків: ХДАДМ (ХХІІІ), 2003. - №2. – С. 32-37.
5. Кондрацька Г.Д. Підготовка майбутніх вчителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності в загальноосвітній школі //Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. Вип. 7: У 3-х т. – Львів: „Українські технології”, 2004. т 1. - С. 148-150.
6. Кондрацька Г.Д. Про підготовку вчителя фізичної культури до викладання предмета “Основи безпеки життєдіяльності” //Проблеми трудової і

- професійної підготовки: Наук. – метод. зб. /Кол. авт. – Слов'янськ: СДПУ, 2002. – Вип. 7. – С. 95-97.
7. Кондрацька Г.Д. Рівень ставлень підлітків до здорового способу життя //Молода спортивна наука України: Збірник наукових статей в галузі фізичної культури та спорту. – Львів: ЛДФК, 2001. – Випуск 6. – У 2-х т.– Л.: Вид.дім “Панорама”, 2002. - Том 1. - С. 283-285.
 8. Кондрацька Г.Д. Основні умови формування професійної готовності вчителя фізичної культури до викладання дисципліни “Основи безпеки життєдіяльності” Безпека життя і діяльності людини – освіта, наука, практика: Матеріали другої науково-методичної конференції. – К.: НАУ, 2003. – С. 94-95.
 9. Кондрацька Г.Д. Закони фізіології і фізична культура //Матеріали у Всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні проблеми валеологічної освіти в навчальних закладах України”. – Кіровоград, КДПУ ім. В.Винниченка. – 1999. – С. 110 –111.
 10. Кондрацька Г.Д. Здоровий спосіб життя: Збірник матеріалів III міжрегіональної науково-практичної конференції. – Львів, 2004. – с. 40.
 11. Кондрацька Г.Д. Нові технології до процесу викладання основ безпеки життєдіяльності //Актуальні проблеми організації фізичного виховання студентської та учнівської молоді на Львівщині. Матеріали II регіональної науково-практичної конференції. – Львів, 2003 - С. 57-58.
 12. Кондрацька Г.Д. Системний підхід до процесу формування у студентів готовності викладати основи безпеки життєдіяльності //Тези доповідей звітньо науково конференції кафедри педагогіки (18 лютого 2003). – Львів: Видавничий центр. ЛНУ імені Івана Франка, 2003. - С. 53-55.
 13. Кондрацька Г.Д. Спорт проти шкідливих звичок школяра //Тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції “Актуальні проблеми підготовки спеціалістів в галузі фізичної культури і спорту”. – Івано-Франківськ: 8 червня. – 2000. – С. 50-52.

14. Кондрацька Г.Д. Формування здорового способу життя підлітків як педагогічно-філософська проблема //Тези доповідей III Міжрегіональної науково-практичної конференції “Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення”. – Львів, 2002. – С. 14.
15. Кондрацька Г.Д. Формування здорового способу життя у підлітків //Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка //Ред. кол. Лук’янченко М.І., Шологон Р.П. та інші. – Дрогобич: Відродження, 2001. – Випуск 1. – С. 219-223.

АНОТАЦІЯ

Кондрацька Г.Д. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності в загальноосвітній школі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2005.

Дисертація присвячена проблемі підготовки учителя фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності в загальноосвітній школі.

У дисертації розглядаються підходи у підготовці майбутніх учителів фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності в загальноосвітній школі. Теоретично обґрунтовано зміст підготовки майбутніх учителів фізичної культури до викладання предмету “Основи безпеки життєдіяльності”, розроблено методику підготовки до викладання основи безпеки життєдіяльності. Подано результати формуючого експерименту щодо формування в майбутніх учителів фізичної культури уміння викладати основи безпеки життєдіяльності.

У дисертаційному дослідженні запропоновано модель підготовки вчителя фізичної культури до викладання основ безпеки життєдіяльності. У навчальний процес впроваджено спецкурс “Теорія та методика викладання дисципліни “Основи безпеки життєдіяльності”, який спрямований на засвоєння студентами теоретичних

та практичних знань, умінь і навичок до викладання безпеки життєдіяльності в загальноосвітній школі.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, здоровий спосіб життя, зміст підготовки, модель підготовки, викладання, спецкурс.

АННОТАЦІЯ

Кондрацкая Г.Д. Подготовка будущих учителей физической культуры к преподаванию основ безопасности жизнедеятельности в общеобразовательной школе. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2005.

Диссертация посвящена проблеме подготовки учителя физической культуры к преподаванию основ безопасности жизнедеятельности в общеобразовательной школе.

В диссертации рассматриваются подходы подготовки учителей физической культуры к преподаванию основ безопасности жизнедеятельности в общеобразовательных школах. Раскрывается содержание подготовки будущих учителей физической культуры к преподаванию основ безопасности жизнедеятельности, разработано критерии оценки готовности к преподаванию основ безопасности жизнедеятельности. Представлены результаты формирующего эксперимента по формированию у будущих учителей физической культуры умения преподавать основы безопасности жизнедеятельности учащимся.

В ходе диссертационного исследования разработана модель подготовки учителя физической культуры к преподаванию основ безопасности жизнедеятельности. В учебный процесс внедрена программа спецкурса “Теория и методика преподавания дисциплины “Основы безопасности жизнедеятельности”, которая направлена на усвоение студентами теоретических и практических и организационных знаний по безопасности жизнедеятельности школьников.

Ключевые слова: безопасность жизнедеятельности, здоровый образ жизни, содержание подготовки, модель готовности, преподавание, спецкурс.

SUMMARY

Kondrats'ka G.D. Preparing preservice secondary teachers of physical training for teaching “Foundations of Safe Life Activity” – Manuscript.

Candidate Dissertation in Education. Specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Ternopil, 2005.

The author investigates the problems of secondary teachers' preparation for teaching the basics of safe life activity. Psychological-pedagogical, social-historical, and educational preconditions are defined, and the basics of healthy life style are considered. Conducted research is grounded in the activity approach to the process of formation of physical training and prospective teachers' preparedness to teach in the secondary school.

The study suggests the structural model of teacher education based on the author's approach and research data of the empirical research.

Key words: healthy mode of life, safety of life activity, formative experiment in safe life activity, organizational forms, and teaching methods.